

УДК 378.6:355

ДОРОШЕНКО Олена Миколаївна,
директор інклюзивно-ресурсного центру
Міської ради міста Кропивницького

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена аналізу поняття інклюзивного навчання як психолого-педагогічної проблеми. У статті розглядається питання формування готовності вчителя початкової школи до роботи в умовах інклюзії у системі післядипломної педагогічної освіти, проаналізовано нормативно-законодавчі документи, наукова та методична література, яка визначає порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, визначено перспективи подальших досліджень вищезгаданої проблеми, а також здійснено теоретичний аналіз поняття інклюзії, інклюзивне навчання, інклюзивне середовище. На основі аналізу науково-методичних джерел запропоновано власну дефініцію «інклюзивне навчання».

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне середовище, діти з особливими освітніми потребами, загальноосвітній навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа потребує вчителя, який впевнено орієнтується в потоці інформації, що швидко змінюється, регулярно поновлює свої знання, професійні вміння, зокрема щодо створення якісного інклюзивного освітнього середовища. Спільне навчання учнів з різним психофізичним розвитком має виняткове значення для молодшого школяра, оскільки в цьому віці закладається основа для світорозуміння, база свідомої моральної поведінки, починає формуватися суспільна спрямованість особистості. Зважаючи на зазначене вище, формування готовності вчителя до інклюзивного навчання учнів початкової школи набуває надзвичайно важливого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методичні аспекти інклюзивного навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу досліджувалися у працях Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, О. Барановської, В. Бондаря, О. Братанич, І. Бутузова, М. Вашуленка, В. Вихрущ, С. Гончаренка, П. Гусака, Г. Коберник, А. Колупаєва, І. Осмолівської, О. Савченко, П. Сікорського, В. Сухомлинського та інших науковців.

Мета статті – теоретично обґрунтувати умови створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти, а саме підготовку вчителів до інклюзивного навчання учнів початкової школи. Проаналізувати існуючі науково-педагогічні дослідження проблеми підготовки вчителя у системі післядипломної освіти до інклюзивного навчання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розбудови демократичного напрямку розвитку гуманного суспільства, визнанням нашою державою у 1991 році Конвенції ООН «Про права дитини», посилилася увага до якості й доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей навчання.

В Україні формується нова філософія державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, реалізуються та поширюються моделі інклюзивного навчання, вдосконалюється нормативно-правова база відповідно до міжнародних договорів у сфері прав людини.

До реформування системи освіти в Україні зумовлюють загальні тенденції та перетворення в суспільному житті – рух до європейської спільноти та дотримання демократичних цінностей, зокрема усвідомлення власної значущості й поважності як людини, індивідуальності й неповторності, повага один до одного, права і свободи та інші. У зв'язку з цим актуальності набуває функціонування нової гуманістичної парадигми, що

пов'язана з правом на отримання освіти незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, якість такої освіти не відрізняється від якості освіти здорових людей, що й покладено в основу організації інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання стало пріоритетним в освітній політиці держави, про що свідчать прийняті Верховною Радою зміни до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до закладів освіти [4], постанови Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 588 «Про зміни, що вносяться до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» та постанови від 12 липня 2017 року № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсні центри», Постанови Кабінету Міністрів України № 706 від 1 серпня 2012 р. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року [4].

Сучасна наука визначає інклюзивне навчання – як систему освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, яке передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу [2].

ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі. Оскільки Україна є членом ЮНЕСКО, положення цієї Декларації імплементуються в національне законодавство. Для цього Фонд Порошенка здійснив переклад державною мовою Саламанської декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами та Рамок дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, 28 серпня 2018 ці документи було розміщено на офіційному сайті Верховної Ради України для вільного цитування та відтворення.

А. Колупаєва термін «інклюзивна освіта» визначає, як «залучення» та створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, а інклюзивне навчання, як гнучку індивідуалізовану систему навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. За визначенням науковця навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивне навчання базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі. Дослідниця виділяє основні принципи інклюзивного навчання:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання [5].

Безумовно підтримуємо думку Г. Давиденко, яка стверджує, що інклюзія як нова соціологічна, економічна, політична й педагогічна парадигма базується не тільки на юридичних та організаційних компонентах – вона також спирається на традиції та стереотипи кожного народу [3, с. 87].

Згідно з думкою В. Бондаря, інклюзивне навчання передбачає залучення учнів з особливостями розвитку до навчально-виховної роботи у звичайні класи загальноосвітнього навчального закладу. Він зазначає, що інклюзивне навчання передбачає професійну підготовку вчителя інклюзивного класу або іншого спеціаліста (корекційного педагога) відповідно до потреб і можливостей кожного школяра, який би мав відповідний рівень кваліфікації, забезпечував гарантовану підтримку тим учням, котрі цього потребують, реалізовував особистісно орієнтований підхід до організації їхньої навчальної діяльності. Водночас, указує науковець, тенденція модернізації освіти вимагає створення навчального середовища, яке б забезпечило пристосування школи (адміністрації, учителів, більшості учнів) до потреб кожної особистості [1]. Думка фахівця підтверджена постановою КМУ від 09.08.2017 № 588, у якій зазначено: «Керівник ЗНЗ на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку про комплексну оцінку розвитку дитини та за підтримки відповідного органу управління освітою організовує клас з інклюзивним навчанням, створює необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, здійснює добір відповідних педагогічних працівників тощо».

Сучасні дослідники проблеми організації інклюзивного навчання Н. Софій, Ю. Найда пропонують трактувати інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Приймаючи погляди і твердження дослідників, вважаємо, що зміст інклюзивного навчання передбачається в подоланні стереотипів застарілої моделі інвалідності, згідно з якою учня з особливими потребами розглядають як «неповносправного», який може бути залучений до освітнього закладу за умови дозволу лікарів та висновків педагогічних консилиумів. На нашу думку пріоритетним правом вибору навчального закладу та форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами повинні мати батьки/опікуни, які виховують у сім'ї таку дитину.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі вивчення та аналізу нормативно-законодавчих документів, наукової та методичної літератури яка визначає порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах ми дійшли висновку, що все ж організація інклюзивного навчання в умовах загальноосвітнього навчального закладу стикається з рядом проблем, які потребують подальшого дослідження та вирішення, а саме:

- недостатньою готовністю навчальних закладів до навчання дітей з особливими освітніми потребами і поганим фінансуванням;
- неготовністю педагогічних працівників, класних керівників, учителів до викладання дітям, які мають особливі освітні проблеми;
- неадекватним сприйняттям дітей із порушеннями в здоров'ї їхніми однолітками та інші.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / за ред. В.І. Бондаря ; упоряд. О.Я. Митника. К. : Почат. школа, 2011. 384 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Давиденко Г.В. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / НАПН України, Ін-т. вищ. освіти. Київ, 2015. 467 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Урядов. кур'єр. 15.06.2014. № 86.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс].–Режим доступу : http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pd

References

1. Bondar, V.I. (2011). Navchannya u pochatkovij shkoli yak cilisnyj tvorchyj proces: teoriya i praktyka [*Education in elementary school as a holistic creative process: theory and practice*] za red. V.I. Bondaryia ; uporyad. O.Ya. Mytnyka. K. : Pochat. shkola, 2011. 384 s. [in Ukrainian].
2. Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [*Great explanatory dictionary of contemporary Ukrainian language*]. K.: Irpin: VTF «Perun», 2009. 1736 s. [in Ukrainian].
3. Davydenko, G.V. Teoretyko-metodychni zasady organizaciyi inklyuzyvnoho navchannya u vyshhyx navchalnyx zakladax krayin Yevropejskogo Soyuzu [*Theoretical and methodical principles of the organization of inclusive education in higher educational institutions of the European Union countries*]: dys. d-ra ped. nauk: 13.00.01 / NAPN Ukrayiny, In-t. vyssh. osvity. Kyiv, 2015. 467 s. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrayiny «Pro vyshhu osvitu» [*Law of Ukraine "On Higher Education"*] Uryadovyj kur'er. 15.06.2014. № 86. [in Ukrainian].
5. Nacionalna strategiia rozvytku osvity v Ukrayini na 2012–2021 roky [*National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021*] [Elektronnyj resurs].– Rezhy`m dostupu : http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pd [in Ukrainian].

DOROSHENKO Olena, Director of Inclusive Resource Center City Council of Kropyvnytskyi city.

INCLUSIVE EDUCATION AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the concept of inclusive education as a psychological and pedagogical problem. A modern elementary school needs a teacher who is confidently guided by a rapidly changing information flow, regularly updating his knowledge and professional skills, in particular in terms of creating a quality inclusive educational environment. Joint study of students with different psychophysical development is of exceptional importance for a junior schoolboy, since in this age the foundation for world outlook, the basis of conscious moral behavior, the social orientation of the individual begins to emerge. Taking into account the above, the formation of teacher's readiness for inclusive education of pupils of the landing school becomes extremely important. The article deals with the issue of formation of the readiness of the elementary school teacher to work in the conditions of inclusion in the system of post-graduate pedagogical education, analyzed normative-legal documents, scientific and methodical literature, which determines the procedure for organizing inclusive education in general educational institutions, the prospects for further research of the aforementioned problem, and the theoretical analysis of the concept of inclusion, inclusive education, and the inclusive environment was also carried out. In the basis of the analysis of scientific and methodological sources, an own definition of "inclusive education" is proposed.*

Key words: *inclusion, inclusive education, inclusive environment, children with special educational needs, general educational institution.*

*Одержано редакцією: 03.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 11.09.2018 р.*